

VAI TRÒ CỦA VĂN HÓA ỨNG XỬ HỌC ĐƯỜNG

NGUYỄN THỊ NGỌC HÀ

Trường Đại học Đồng Tháp

Email: ntnha@dthu.edu.vn

Tóm tắt: Văn hóa ứng xử học đường là một yêu cầu đối với cá nhân trong sự tương tác đa dạng với môi trường học đường để phù hợp với chức năng, nhiệm vụ của nhà trường. Với vai trò là lực lượng giáo dục chủ đạo, tổ chức nhà trường với văn hóa ứng xử đặc thù sẽ tạo ra nhiều tác động có ý nghĩa cho con người. Hay nói cách khác, văn hóa ứng xử học đường có vai trò quan trọng đối với sự phát triển của cá nhân và xã hội. Bài viết chỉ ra sự tác động của văn hóa ứng xử học đường đối với những yếu tố nêu trên.

Từ khóa: Văn hóa ứng xử; văn hóa ứng xử học đường; gia đình; xã hội.

(Nhận bài ngày 30/12/2016; Nhận kết quả phản biện và chỉnh sửa ngày 03/01/2017; Duyệt đăng ngày 25/02/2017).

1. Đặt vấn đề

Trong nhà trường, sự tham gia của các chủ thể vào hoạt động vì mục tiêu giáo dục của nhà trường đã làm nảy sinh sự tương tác giữa các chủ thể với cảnh quan, với con người. Quá trình tương tác trong hoạt động đã đưa đến những tình huống cần sự ứng xử phù hợp. Môi trường học đường có đặc thù riêng đòi hỏi việc ứng xử phải tuân thủ theo chuẩn mực hay còn gọi là văn hóa ứng xử học đường (VHUXHĐ).

VHUXHĐ là một yêu cầu đối với cá nhân trong sự tương tác đa dạng với môi trường học đường để phù hợp với chức năng, nhiệm vụ của nhà trường. Với vai trò là lực lượng giáo dục chủ đạo, tổ chức nhà trường với văn hóa ứng xử (VHUX) đặc thù sẽ tạo ra nhiều tác động có ý nghĩa cho con người. Hay nói cách khác, VHUXHĐ có vai trò quan trọng đối với sự phát triển của cá nhân và xã hội (XH).

2. Vai trò của văn hóa ứng xử học đường

2.1. Khái niệm về văn hóa ứng xử học đường

VHUXHĐ được hiểu là các chuẩn mực mang tính đạo đức, thẩm mỹ chi phối hành vi ứng xử của con người trong môi trường học đường được thể hiện qua thái độ, lời nói, cử chỉ, hành động... trong những tình huống, hoàn cảnh cụ thể.

VHUXHĐ được cụ thể hóa qua các biểu hiện ứng xử với đồ vật, cảnh quan trong nhà trường; qua sự tương tác người - người: Lãnh đạo nhà trường - Giáo viên (GV)/ Cán bộ trường học, GV - GV, GV - Học sinh (HS), GV - cha mẹ HS và các lực lượng giáo dục khác, HS - HS.

2.2. Vai trò của văn hóa ứng xử học đường

Để tìm hiểu vai trò của VHUXHĐ, chúng tôi đã tiến hành điều tra trên 200 sinh viên sư phạm năm thứ nhất của Trường Đại học Đồng Tháp thuộc các chuyên ngành: Vật lý, Giáo dục thể chất, Giáo dục chính trị, Tiếng Anh. Với câu hỏi: *Anh/chị đã từng gặp vấn đề liên quan đến sự bất cập về ứng xử trong nhà trường phổ thông?* Chúng tôi thu được sự xác nhận Có với tỉ lệ 98%.

Sự bất cập về ứng xử trong mối quan hệ của HS với môi trường, cảnh quan trong nhà trường được thể hiện

dưới nhiều hình thức như: Viết, vẽ những nội dung phản cảm lên bàn học, tường lớp học, nhà vệ sinh; vứt rác bừa bãi; bẻ gãy cây xanh trong trường, dẫm đạp lên thảm cỏ...

Sự bất cập về VHUXHĐ trong quan hệ người - người được đề cập chủ yếu qua hai mối quan hệ chính: GV-HS, HS-HS. Sự bất cập này được thể hiện đa dạng: Bị bạn trêu chọc, bị ganh ghét, bị bắt nạt; cãi nhau trên facebook, bị đe dọa trên facebook, tranh cãi với GV; bị GV la mắng, trách phạt... Trong bài viết này, chúng tôi tập trung tiếp cận VHUXHĐ trong quan hệ người - người, chủ yếu là HS trong mối quan hệ với bạn bè, với GV/cán bộ trường học. Từ hệ quả đa dạng của sự bất cập về VHUXHĐ, kết quả điều tra cho thấy VHUXHĐ giữ nhiều vai trò quan trọng.

2.2.1. Văn hóa ứng xử học đường giúp cải thiện tình trạng sức khỏe tâm thần

Với câu hỏi: *"Những vấn đề mà anh/chị phải đối mặt khi tiếp nhận bất cập về VHUXHĐ là gì?"*, chúng tôi thu được kết quả sau (Bảng 1).

Bảng 1: Hệ quả của sự bất cập về VHUXHĐ

STT	Các vấn đề	Số lượng (SV)	Tỉ lệ (%)
1	Mệt mỏi	80	40
2	Lo sợ	127	63,5
3	Hay quên	58	29
4	Buồn chán, tuyệt vọng	182	91
5	Kém tập trung vào công việc	84	42
6	Có những rối loạn về giấc ngủ	35	17,5
7	Mất đi sở thích tham gia vào các hoạt động mà trước kia mình hứng thú	136	68
8	Tìm đến bia rượu (HS lớn)	17	8,5

Kết quả trên cho thấy: Sự bất cập về VHUXHĐ là một nguyên nhân dẫn đến vấn đề về sức khỏe tâm thần của HS. Các vấn đề này đã gây ra những tác động tiêu

cực đến cuộc sống, đến nhu cầu, hứng thú, hiệu quả học tập... Hay nói cách khác, VHUXHĐ là một yếu tố giúp ngăn ngừa, hạn chế sự bất cập về sức khỏe tâm thần.

Đề tài nghiên cứu về sức khỏe tâm thần và hành vi trong trường học (thuộc Bộ Giáo dục Anh) (2014) cũng nêu rằng: Sự phân biệt đối xử, sự thất bại trong tình bạn hoặc thiếu tình bạn tích cực, mối quan hệ không tốt giữa GV - HS... là những nguy cơ đối với sức khỏe tâm thần của thanh thiếu niên ở trường học [1].

Các nghiên cứu của nhiều tác giả khác cũng khẳng định: Bầu không khí tâm lý tích cực của trường học sẽ mang đến nhiều lợi ích cho HS. Đó là: An toàn về mặt XH và thể chất (Loukas & Robinson, 2004; Zullig và cộng sự, 2010), hài lòng về trường học, hình thành động cơ học tập, giảm thiểu các vấn đề về hành vi, sức khỏe tốt (MacNeil, Prater, & Busch, 2009; Roeser, Eccles, & Freedman-Doan, 1999; Vieno, Perkins, Smith, & Santinello, 2005; Wang, Selman, Dishion, & Stormshak, 2010; Zullig, Huebner, & Patton, 2011). Ngoài ra, bầu không khí tâm lý tích cực cũng có thể làm giảm sự nóng giận của GV, nâng cao mối liên hệ Gia đình - Nhà trường (Cohen, McCabe, Michelli, & Pickeral, 2009; Grayson & Alvarez, 2008). Bầu không khí tâm lý tích cực được các tác giả nêu ra trong nghiên cứu của mình bao gồm 4 yếu tố: Sự an toàn ở trường học, mối liên hệ tốt với GV, mối liên hệ tốt với nhà trường, sự hỗ trợ của bạn cùng lớp [2].

2.2.2. Văn hóa ứng xử học đường giúp củng cố văn hóa ứng xử trong gia đình

Với tỉ lệ 85,4% xác nhận "Đồng ý" về vai trò của VHUXHĐ đối với gia đình (GD), chúng tôi thu được sự tán thành cao với nội dung "Củng cố VHUX GD" như kết quả thể hiện trong Bảng 2.

Tỉ lệ "Đồng ý" với nhận định VHUXHĐ "Củng cố VHUX GD" chiếm 77,5%. Đối với đại đa số trường hợp, GD là môi trường đầu tiên con người thể hiện hành vi ứng xử. Ứng xử trong GD được hình thành thông qua sự bắt chước và định hướng, rèn luyện từ GD. VHUX GD có đặc trưng riêng là thể hiện tính thân hữu và chịu ảnh hưởng bởi nếp sống, truyền thống, phương pháp giáo dục của GD.

Tuy nhiên, do tính thân hữu giữa các thành viên trong GD cùng sự thiếu thống nhất, đồng bộ trong việc định hướng, giáo dục...; con người có khuynh hướng bỏ qua, xem nhẹ một số chuẩn mực cần thiết trong ứng xử (ví dụ: Sự quan tâm, sự tôn trọng, sự kiểm chế...). Thực tế cho thấy đang có tình trạng thiếu ổn định về hệ giá trị trong GD, các chuẩn mực giá trị truyền thống phần nào bị lung lay trong các mối quan hệ ông bà - cháu, vợ - chồng, cha mẹ - con cái, anh chị em. Điều này dẫn đến rạn nứt, tổn thương các mối quan hệ GD: Bất

Bảng 2: Tác động của VHUXHĐ đối với GD

TT	Tác động của VHUXHĐ đối với GD	Đồng ý		Phản văn		Không đồng ý	
		SL	Tỉ lệ (%)	SL	Tỉ lệ (%)	SL	Tỉ lệ (%)
1	Gắn kết mối liên hệ giữa các thành viên GD	15	7,5	160	80	25	12,5
2	Nâng cao hiệu quả công việc của thành viên GD trong lao động XH	12	6	168	84	20	10
3	Thiết lập và duy trì hạnh phúc GD	10	5	180	90	10	5
7	Củng cố VHUX GD	155	77,5	37	18,5	8	4
8	Định hướng VHUX GD	18	9	157	78,5	25	12,5

hòa, mâu thuẫn, xung đột, thậm chí chia li, đổ vỡ... làm ảnh hưởng đến chất lượng cuộc sống, chất lượng công việc của các thành viên trong GD.

Một trong những chức năng của văn hóa nhà trường là tác động đến lối sống trong XH, chẳng hạn như: Sự nhận thức lại về các giá trị, xem xét lại cách ứng xử giữa con người với con người trong XH...[3, tr.29]. Sự chuẩn mực đặc trưng của ứng xử trong môi trường học đường giúp con người được củng cố nhận thức, thói quen ứng xử phù hợp trong các mối quan hệ với ông bà, cha mẹ, anh chị em, họ hàng, vợ chồng... với sự cân đối phù hợp giữa hai yếu tố thân hữu và chuẩn mực. Qua đó, những chuẩn mực trong GD như lòng yêu thương, tinh thần trách nhiệm, sự cảm thông, chia sẻ, trọng tình trọng nghĩa, tinh thần tương trợ... được thể hiện qua các mối quan hệ GD trong những tình huống, hoàn cảnh cụ thể phù hợp với vai trò, vị trí của mình. Nhờ vậy, nền nếp GD được thiết lập, duy trì; các thành viên của GD có điều kiện tập trung vào các nhiệm vụ XH và tìm thấy niềm vui trong đời sống GD, đời sống nghề nghiệp.

2.2.3. Văn hóa ứng xử học đường định hướng cho văn hóa ứng xử xã hội

Với câu hỏi: Theo anh chị, VHUXHĐ có tác động gì đối với VHUX XH? Chúng tôi thu được kết quả ở Bảng 3.

Với tỉ lệ 60% đồng ý với nhận định "VHUXHĐ định hướng cho VHUX XH", ta thấy VHUXHĐ giữ vai trò quan trọng trong việc góp phần vào sự ổn định XH.

Trong nghiên cứu của mình, Armin Alimardany, Avishan Alimardany và các đồng tác giả (2014) lưu ý rằng: HS đến trường không chỉ học hỏi được điều tích

Bảng 3: Tác động của VHUXHĐ đối với VHUX XH

TT	Nội dung	Đồng ý		Phản văn		Không đồng ý	
		SL	%	SL	%	SL	%
1	VHUXHĐ định hướng VHUX XH	120	60	68	34	12	6
2	VHUXHĐ củng cố VHUX XH	45	22,5	145	72,5	10	5
3	VHUXHĐ gây khó khăn cho VHUX XH	0	0	115	57,5	85	42,5

cực mà còn tiếp thu những bất cập, phi thẩm mỹ từ một số bạn bè của mình. Vì vậy, cần quan tâm đến việc giảm thiểu hành vi ứng xử không phù hợp và định hình một mô hình nhân cách mang tính đạo đức cho HS. Bước đầu tiên là hình thành các phẩm chất XH cho HS trong thời gian các em học tập tại trường để đề phòng/ngăn ngừa những yếu tố dẫn đến hành vi phi chuẩn mực trong XH [4].

Nhà trường được xem là XH thu nhỏ bởi trong đó con người cũng cùng chung sống với nhau qua các hoạt động học tập, giao lưu và các hoạt động giáo dục. Ứng xử học đường đòi hỏi tính sư phạm cao nhưng tính đạo đức, tính thẩm mỹ trong lời nói, thái độ, cử chỉ, hành vi vẫn là tư tưởng, là yêu cầu xuyên suốt đối với chủ thể trong ứng xử nhà trường cũng như ngoài nhà trường.

Thông qua những tình huống nảy sinh trong tương tác của HS với môi trường xung quanh, với bạn bè, GV, cán bộ nhà trường..., HS thể hiện hành vi ứng xử mang tính tự phát hoặc từ sự học hỏi, bắt chước bạn bè, người thân trong GD, từ GV, từ người khác... trong XH. Tính chuẩn mực của hành vi thể hiện ở các mức độ cao-thấp khác nhau tùy thuộc vào tính chất của hành vi mà HS tiếp nhận và khả năng tự giáo dục của HS. Để có hành vi ứng xử phù hợp trong môi trường học đường, HS phải trải qua quá trình điều chỉnh, sửa đổi, rèn luyện từ sự tác động sư phạm. Thói quen hành vi ứng xử học đường sẽ tiếp tục được thể hiện trong các tình huống ứng xử ngoài XH để có VHUX XH phù hợp với xu thế phát triển của XH.

Trong mỗi nhà trường, văn hóa được xây dựng trên các mối quan hệ: Quan hệ giữa con người với thiên nhiên, cảnh quan; quan hệ giữa con người với con người (thầy - thấy, thấy - trò, thầy -cha mẹ HS, trò - trò). Tác giả Nguyễn Dục Quang (2016) đã chỉ ra những ảnh hưởng của văn hóa nhà trường đến XH có thể được thể hiện qua những nội dung sau:

- Văn hóa nhà trường tác động đến cách nhìn nhận của XH trong mối quan hệ người - người. Sự thay đổi trong cách nhìn nhận này đưa đến sự thay đổi cách thức xử sự giữa con người với nhau, chỉ ít là thay đổi mối quan hệ giữa nhà trường và XH.

- Văn hóa nhà trường tác động đến sự nhìn nhận về các giá trị hiện nay của người dân. Những biểu hiện tích cực của văn hóa nhà trường với những giá trị cốt lõi của nó sẽ lan tỏa tới cộng đồng, làm cho cộng đồng thay đổi về nhận thức, thái độ và cách ứng xử [3, tr.29].

Từ những ảnh hưởng đã được chỉ ra, nhà trường góp phần giúp HS hình thành khả năng thích nghi với XH. Nhà trường là một XH thu nhỏ trong đó thể hiện và phản ánh rõ những nét văn hóa của XH đã được cụ thể hóa trong nội dung và phương pháp giáo dục của nhà trường. Những giá trị đạo đức căn bản như: Sự khiêm tốn, lễ độ, thương yêu con người, sống có trách nhiệm với bản thân và XH... được thể hiện phù hợp trong các tình huống XH nảy sinh trong các hoạt động: Sinh hoạt, vui chơi, giao lưu, giao thông, lao động... Với nền tảng

văn hóa được tiếp nhận, HS có thể tự điều chỉnh thái độ, hành vi của mình phù hợp với hoàn cảnh ngay cả với những tình huống mà các em chưa được trải nghiệm; qua đó ứng xử hợp tình, hợp lý với mọi người và cuộc sống xung quanh dựa trên nền tảng đạo đức, thẩm mỹ để giải quyết vấn đề một cách hiệu quả nhằm thiết lập và duy trì mối quan hệ XH.

Như vậy, VHUXHĐ được tiếp thu, rèn luyện, thể hiện trong nhà trường - nơi được xem là lực lượng giáo dục chủ đạo - sẽ là nền tảng định hướng để con người vận dụng linh hoạt trong các tình huống ứng xử đa dạng bên ngoài nhà trường trong mối liên hệ với thế giới xung quanh, với người khác, với bản thân trong đời sống nghề nghiệp, đời sống GD và đời sống XH với nhiều vai trò khác nhau. Nhờ đó, việc thiết lập, củng cố các mối quan hệ được thuận lợi, hiệu quả hoạt động được nâng cao, môi trường sống được an toàn hơn.

2.2.4. Văn hóa ứng xử học đường là một bộ phận của văn hóa nhà trường

Nghiên cứu của tác giả Nguyễn Dục Quang (2016) đã chỉ ra các chức năng của nhà trường như sau:

- Nhà trường là nơi bảo tồn và lưu truyền các giá trị văn hóa của dân tộc và của nhân loại.

- Nhà trường là nơi đào luyện những lớp người mới, chủ nhân gìn giữ và sáng tạo cho tương lai.

- Nhà trường là nơi con người với con người (người dạy với người học) cùng hoạt động để chiếm lĩnh các mục tiêu văn hóa, theo những cách thức văn hóa, dựa trên những phương tiện văn hóa trong môi trường văn hóa đại diện cho mỗi vùng, miền, địa phương [3, tr. 27].

Như vậy, nhà trường như một thiết chế văn hóa đòi hỏi tất cả những thành tố tham gia vào cấu trúc chung của nhà trường cần tuân thủ theo chuẩn mực đặc thù. Đó là văn hóa nhà trường. Vì thế, việc ứng xử trong nhà trường phải tuân thủ các chuẩn mực của nhà trường hay còn gọi là VHUXHĐ. Nói cách khác, VHUXHĐ là một bộ phận của văn hóa nhà trường.

VHUXHĐ được thể hiện qua bầu không khí dân chủ và thân thiện, có sự tương tác tích cực giữa nhà giáo dục và người được giáo dục... Điều này sẽ mang lại những tác động tích cực đến sự phát triển của nhà trường.

Tác giả Trần Quốc Thành (2011) khẳng định, nói đến văn hóa học đường là muốn nói đến những giá trị, niềm tin, cách ứng xử tốt đẹp được mọi người thừa nhận, được XH mong đợi ở mỗi nhà trường, ở mỗi con người cụ thể trong nhà trường đó. Văn hóa học đường thực chất là cách ứng xử thể hiện mối quan hệ tốt đẹp giữa con người với con người, phát huy được truyền thống tốt đẹp của người Việt Nam [5, tr.114-117].

Tác giả Lê Gia Khánh (2011) cho rằng: VHUX là một biểu hiện quan trọng của văn hóa học đường. VHUXHĐ hầu như bao trùm lên toàn bộ các cấu trúc của văn hóa học đường, từ văn hóa vật thể đến văn hóa phi vật thể, từ văn hóa nói, văn hóa viết, văn hóa giao tiếp đến văn hóa xử lý công việc. VHUX xuất hiện thường xuyên cả về không gian, thời gian trong nhà trường, nó có mặt trong

tất cả các hoạt động của nhà trường và góp phần vào sự thành bại của nhà trường đó [5, tr.70].

Các biểu hiện ứng xử được nhiều tác giả đã chỉ ra trong nghiên cứu của mình. Cụ thể như:

- GV - GV: Thân ái, giúp đỡ, hợp tác.

- GV - HS: Tôn trọng, thương yêu, hành vi ứng xử có văn hóa, tạo điều kiện cho trò phát triển năng lực hiểu biết, sáng tạo...

- Cán bộ nhà trường - HS: Cán bộ nhà trường xem người học là trung tâm của quá trình giáo dục - đào tạo; không có biểu hiện tiêu cực trong các hoạt động của nhà trường.

- Nhà trường khuyến khích, động viên, tạo điều kiện cho đội ngũ GV tích cực và có trách nhiệm trong việc chia sẻ kinh nghiệm giảng dạy và giáo dục HS.

- Nhà trường cổ vũ đội ngũ GV tinh thần hợp tác thông qua làm việc nhóm, làm việc tập thể.

- Cán bộ quản lý chia sẻ vai trò lãnh đạo của mình với tập thể sư phạm nhà trường.

- Nhà trường xây dựng mối quan hệ thân thiện, hỗ trợ, gắn gũi cộng đồng.

Như vậy, VHUXHĐ là một yếu tố cấu thành văn hóa nhà trường, góp phần hình thành môi trường giáo dục. Các nhà quản lý giáo dục nhà trường đã cùng chia sẻ quan điểm rằng: Sự thành công của một GV bộ môn, GV chủ nhiệm, một hiệu trưởng, một nhà trường... xuất phát từ những quan niệm và hành vi ứng xử đúng đắn, mẫu mực. Nói cách khác, VHUXHĐ là tiền đề cho những thắng lợi, thành công của mỗi người, mỗi cộng đồng, là yếu tố góp phần nâng cao tính sư phạm và uy tín cho cơ sở giáo dục.

3. Kết luận

VHUXHĐ là một chuẩn mực được thể hiện qua hành

vi ứng xử mang tính đạo đức, thẩm mỹ của các thành viên trong quá trình tham gia các hoạt động của nhà trường. VHUXHĐ không chỉ cần thiết cho môi trường học đường mà còn giữ vai trò quan trọng đối với sự ổn định và phát triển của cá nhân, GD và XH.

Đối với cá nhân, VHUXHĐ giúp con người thiết lập, duy trì sự ổn định tâm lý, sức khỏe tinh thần để nuôi dưỡng mối quan hệ thầy - trò, quan hệ bạn bè tốt đẹp và tham gia tích cực vào các hoạt động giáo dục của nhà trường. Đối với GD và XH, VHUXHĐ có tác dụng định hướng, củng cố, điều chỉnh hành vi ứng xử để tạo lập, nuôi dưỡng môi trường sống an toàn, lành mạnh, văn minh, mang lại sự bình yên và hạnh phúc cho con người. Như vậy, phát triển VHUXHĐ cũng có nghĩa là tạo điều kiện cho sự phát triển của XH.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. <https://www.gov.uk/government/publications/mental-health-and-behaviour-in-schools--2>
- [2]. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4615665/>
- [3]. Nguyễn Dục Quang, (2016), *Xây dựng văn hóa nhà trường*, Tài liệu dành cho đào tạo Thạc sĩ chuyên ngành Quản lý Giáo dục, Hà Nội.
- [4]. <http://intjsh.com/23525.fulltext>.
- [5]. Nguyễn Khắc Hùng (chủ biên), (2011), *Văn hóa và văn hóa học đường*, NXB Thanh niên, Hà Nội.
- [6]. Nguyễn Dục Quang, (2012), *Giáo dục chính trị, tư tưởng, đạo đức, lối sống cho học sinh, sinh viên trong giai đoạn hiện nay*, Tạp chí Giáo dục và Xã hội, số 18 (78), tr.13-14, tháng 8, năm 2012.

ROLE OF SCHOOL BEHAVIOR CULTURE

Nguyen Thi Ngoc Ha
Dong Thap University
Email: ntnha@dthu.edu.vn

Abstract: School behavior culture is a requirement for individuals in diverse interaction with school environment to match functions and tasks of schools. As the key education force, school organization with specific cultural behavior will create significant impact on humans. In other words, school behavior culture played an important role for the development of individuals and society. The article points out the impact of school behavior culture on above factors.

Keywords: Behavior culture; school behavior culture; family; society.